

סוגיות בסיסיות במסחר - יסודות המסחר בשוק ארבעת המינים-דין עני המהפך בחררה

הקדמה ומיקוד

בשבועיים הקרובים נלמד עקרונות יסודיים במסחר ע"פ תורה ברמה האישית. לימוד זה יהיה מעין הקדמה ללימוד עקרונות המסחר ברמה הלאומית עליהם נלמד בהמשך השנה השבוע נלמד את עקרונות מוסר התורה בדיני המסחר העולים מסוגיית "עני המהפך בחררה". הלימוד השבוע בניגוד למרבית שבועות הלימוד בתכנית יעסוק כל כולו סביב סוגיה זו ולא יתפרס ע"פ סוגיות נוספות. לכן למעוניינים ניתן ללמוד סוגיה זו כסוגיה בעיון לכל דבר ועניין ולא דווקא להיצמד לדף המקורות לקמן.

לימודינו השבוע יתחלק לששה חלקים (ע"פ כותרות המשנה המצויים בדף המקורות)

חלק א: יסודות דין עני המהפך בחררה- בחלק זה נלמד את היסודות הבסיסיים בסוגיה זו חלק זה הינו העיוני והארוך בסוגיה ולכן יש להקדיש לו את מירב זמן הלימוד. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד היטב ובעיון את כל מקורות הגמ' בחלק זה (מקורות 1-4). לאחר מכן יש ללמוד היטב את דברי רש"י תוספות ותוספות רי"ד ולהבין היטב את המחלוקת בין רש"י לר"ת בסוגיה. לאחר מכן יש ללמוד את דברי הר"ן ואת הסמ"ע (על הרשב"א, ריטב"א, רא"ש ניתן לדלג)

חלק ב: האם חייב להחזיר המקח או שרק נקרא רשע בדין עני המהפך בחררה- בחלק זה ננסה להבין את ההשלכות הממוניות של עני המהפך בחררה. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את דברי הרמב"ן והחתם סופר (על הריטב"א ורשב"ם ניתן לדלג)

חלק ג: דין מהפך בחררה כאשר לא מוצא לקנות בזול במחיר זה- בחלק זה נלמד לאור מחלוקת הראשונים הנ"ל בהגדרת עני המהפך בחררה, באילו מצבים ניתן לבקש מהמוכר שימכור לו ולא למי שהחל כבר בתהליך הקניה. יש ללמוד את כל המקורות בחלק זה

חלק ד: דין עני המהפך בחררה כאשר טרם פסקו דמים- בחלק זה נלמד מתי נחשב אדם "מהפך בחררה" שחל על חברו איסור לקנות את המקח במקומו. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את כל המקורות בחלק זה למעט הב"י וערוך השולחן עליהם ניתן לדלג

חלק ה: דין עני המהפך בחררה כאשר הקונה לא ידע שהראשון היפך אחריה- בחלק זה נלמד האם דין זה חל גם על כאשר האדם כלל לא ידע שחברו נמצא בתהליך קניה מתקדם על חפץ זה. מיקוד המקורות בחלק זה: יש ללמוד את כל המקורות בחלק זה למעט האגרות משה עליו ניתן לדלג.

חלק ו: דין מורה ומלמד בסוגיית המהפך בחררה- בחלק זה נלמד האם ובאיזה אופן שייך דין מהפך בחררה במורה ומלמד. יש ללמוד את כל המקורות בחלק זה

יסודות דין עני המהפך בחררה

1. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף נט עמוד א

רב גידל הוה מהפך בההיא ארעא, אזל רבי אבא זבנה, אזל רב גידל קבליה לרבי זירא, אזל רבי זירא וקבליה לרב יצחק נפחא, אמר ליה: המתן עד שיעלה אצלנו לרגל. כי סליק, אשכחיה, אמר ליה: עני מהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו, מאי? אמר ליה: נקרא רשע. ואלא מר מאי טעמא עבד הכי? א"ל: לא הוה ידענא. השתא נמי ניתבה ניהליה מר! א"ל: זבונא לא מזבנינא לה, דארעא קמייתא היא ולא מסמנא מילתא, אי בעי במתנה נישקליה. רב גידל לא נחית לה, דכתיב: +משלי טו+ ושונא מתנות יחיה, רבי אבא לא נחית לה, משום דהפך בה רב גידל. לא מר נחית לה, ולא מר נחית לה, ומיתקריא ארעא דרבנן.

2. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב

אמר רב יהודה אמר שמואל: נכסי עובד כוכבים הרי הן כמדבר, כל המחזיק בהן זכה בהן; מ"ט? עובד כוכבים מכי מטו זוזי לידיה אסתלק ליה, ישראל לא קני עד דמטי שטרא לידיה, הלכך הרי הן כמדבר, וכל המחזיק בהן זכה בהן

3. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף י עמוד א

משנה. ראה את המציאה ונפל עליה, ובא אחר והחזיק בה - זה שהחזיק בה זכה בה. גמרא. אמר ריש לקיש משום אבא כהן ברדלא: ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום. [מאי טעמא] תקינו רבנן - דלא אתי לאנצויי. אמר אביי: מותיב רבי חייא בר יוסף פיאה, אמר רבא: מותיב רבי יעקב בר אידי נזיקין. אמר אביי, מותיב רבי חייא בר יוסף פיאה: נטל מקצת פיאה וזרק על השאר - אין לו בה כלום, נפל לו עליה, פרס טליתו עליה - מעבירין אותו הימנה, וכן בעומר שכהה. ואי אמרת ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום, נקנו ליה ארבע אמות דידיה! - הכא במאי עסקינן - דלא אמר אקני. - ואי תקון רבנן, כי לא אמר מאי הוי? - כיון דנפל - גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דנקני, בארבע אמות לא ניחא ליה דנקני.

4. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף כא עמוד ב

אמר רב הונא: האי בר מבואה דאוקי ריחיא, ואתא בר מבואה חבריה וקמוקי גביה, דינא הוא דמעכב עילויה, דא"ל: קא פסקת ליה לחיותי. לימא מסייע ליה: מרחיקים מצודת הדג מן הדג כמלא ריצת הדג; וכמה? אמר רבה בר רב הונא: עד פרסה! שאני דגים, דיהבי סייארא.

5. רש"י מסכת קידושין דף נט עמוד א

עני המהפך בחררה - מחזר אחריה לזכות בה מן ההפקר או שיתננה לו בעל הבית.

6. תוספות מסכת קידושין דף נט עמוד א

עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה כו' - פ"י בקונטרס דמיירי בחררה של הפקר וקשה מהא דתנן בשנים אוחזין (ב"מ דף י.) ראה את המציאה ונפל לו עליה או שפירש טליתו עליה ובא אחר ונטלה הרי היא שלו וכן הא דקאמר התם (שם) מי שליטת מקצת הפאה ופירש טליתו עליה מעבירים אותו הימנה ואמאי עני מהפך בחררה הוא ואומר ר"ת דאיסור דמהפך דנקט הכא לא שייך אלא דוקא כשרוצה העני להרויח בשכירות או כשרוצה לקנות דבר אחד וחבירו מקדים וקונה והוי דומיא דרב גידל ומש"ה קאמר דנקרא רשע כי למה מחזר על זאת שטרחה בה חבירו ילך וישתכר במקום אחר אבל אם היתה החררה דהפקר ליכא איסור שאם לא זכה בזאת לא ימצא אחרת ומיהו קשה מההיא דפרק לא יחפור (ב"ב דף כא:) דקאמר התם מרחיקין מן הדג כמלא ריצת הדג אע"פ שהוא של הפקר ונראה דהתם היינו טעמא מפני שהוא יורד לאומנתו כי ההיא דקאמר התם (שם) האי בר מבואה דאוקי ריחיא ואתא בר מבואה ואוקי בהדיה מצי לעכובי עליה דקאמר ליה דקא פסקת לחיותאי ועוד אומר רבינו מאיר אביו של ר"ת דמיירי בדג מת שכן דרך הדייגים להשים במצודות דג מת והדגים מתאספים שם סביב אותו הדג וכיון שזה פירש מצודתו תחילה וע"י מעשה שעשה זה מתאספים שם סביב ודאי אם היה חבירו פורש הוה כאילו גזול לו ויכול לומר לו תוכל לעשות כן במקום אחר.

7. תוספות ר"ד מסכת קידושין דף נט עמוד א

עני המהפך בחררה. פ"י המורה לזכות בה מן ההפקר או שיתננ' לו בעל הבית וראיתי מקשים עליו ממאי דתנן בפ"א בפיאה ומייתנין לה בפ' שנים אוחזין נפל לו עליה פ"י טליתו עליה מעבירין אותו ממנה משמ' ואפילו לכתחלה וה"ק דנקרא רשע. ונ"ל לתרץ דהתם גבי פאה לא ה"ל זה מהפך בה יותר מן האחרים שהרבה עניים היו עומדים שם ללקט הפאה וזה קפץ ונפל עליה או פירש טליתו עליה וה"ל מונעין עניי' מללקט בעבור זה מונעין אותו ממנה וילקטו כולן ביחד אבל לעולם אם האחד היפך אחר ההפקר עד שמצאו וקפץ אחר ונטלו רשע הוי. ורב כהנא דהוה מנקיט ואכיל תמרי דהוה שדי ההוא גברא מדיקלא כדאמר' בפ' הניזקין התם בלא זה יש להקשות וכי לית מאי דתנן עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום. ותו דמוכחא מילתא דהוי פיאה והיא של עניים והאיך היה הוא מלקט ואוכל כדכתיבת התם במהדורא תליתאה. אלא נראה לי דדבר מועט ליתן לתוך פיו אין כאן מפני דרכי שלום דלא קפדי אינשי וגם ממתנות עניים אם לוקח בדרך ואוכל דבר מועט אין כאן משו' גזל עניים דלא קפדי אבל ודאי אי קפדי אסור וכי רמא ביה קלא האי גברא נמנע וה"ל נמי שאם לא ליקטן בידו אלא שהשליכן היה נמנע כיון דקפיד אלא מפני שאמר כי בידי לקטתים אמר לו מאתריה דר' יאשי' את ומפני אתה בקי בדיני'.

8. חידושי הרשב"א מסכת קידושין דף נט עמוד א

עני המהפך בחררה, לאו בחררה של הפקר קאמר דכיון דלאו כל יומא משכח אם קדם וזכה ה"ז זריז ונשכר וכדאמר' בפאה נפל לו עליה פירש טליתו עליה מעבירין אותה הימנו, ומדקאמר מעבירין משמע אפילו לכתחלה, אלא הכא במהפך בחררה בעל הבית להשתכר לו קאמר לפי שזו נפש רעה שאם לא ימצא כאן ימצא אצל אחר להשתכר אצלו, והיינו דבמכר איכא משום עני המהפך בחררה לפי שימצא מקום אחר לקנות אבל במתנה לא וכדאמרין בפרק המקבל (ק"ח ב') דמתנה לית בה משום דינא דבר מצרא, והא דאמרין בפרק לא יחפור (כ"א ב') מרחיקין מצודת הדג מן הדג כמלא ריצת הדג ואף על גב דהתם דבר של הפקר הוא התם היינו טעמא דדגים יהבי סיארא כדאיתא התם, וכיון שפרס זה מצודתו כל שקרוב לה מלא ריצת הדג כניצודין במצודתו, א"נ משום יורד לאומנתו של חברו נגעו בה דעלה קאי, ועני המנקף בראש הזית דאמרין בפרק הניזקין (נ"ט ב') דמה שתחתיו אסור ואף על פי שלא נטל ונתן ביד התם היינו טעמא משום דנתעסק וטרחה בהן להפילם ולנקף בהן.

9. חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף נט עמוד א

הא דאמרין עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו נקרא רשע. פרש"י ז"ל בחררה של הפקר, והקשה עליו רבינו תם ז"ל דהא תניא (פאה פ"ד מ"ג) נפל לו עליה פירש טליתו עליה מעבירין אותו ממנה, ואמרין בפרק חזקת הבתים (ב"ב נ"ד ב') ישראל שלקח שדה מגוי ובא ישראל והחזיק בה זכה בה דגוי מכי מטו זוזי לידיה אסתלק וישראל לא קנה עד דמטי ארעא לידיה והויא הפקר ולפיכך כל המחזיק בה זכה בה ולא הוי רשע, ואין לך מהפך בחררה יותר מן הראשון שלקחה ונתן בה מעותיו, אבל הנכון דלא אמרין נקרא רשע אלא כשזה השני לקחה במעותיו דאמרין ליה כיון דבמעות אתה קונה הניחה לעני זה שהיפך בה ואתה קח במקום אחר, כי הרבה כיוצא בזה תמצא במעותיך, וכגון האי עובדא דרב גידל דאתינן עלה, אבל כשנטלה השני מן ההפקר נוטלה וזוכה בה ואינו נקרא רשע, דחיי קודמין לכל אדם כי אימתי ימצא הוא אחרת כיוצא בה של הפקר, והיינו ההיא דפאה דאמרין עניים באים ומעבירים אותה ממנה לכתחלה, וההיא נמי דישאל שלקח שדה מגוי משום דהוי הפקר, וכן אמרו בפרק לא יחפור (ב"ב כ"א ב') גבי מרחיקין מצודת הדג מן הדג כמלא ריצת הדג פרישנא טעמא משום דדגים יהבי סיארא ולאחר שניצודו ברשותו של זה יוצאין משם ובאין למצודתו של זה שרואים שם מזונות הא לאו הכי אין לו להתרחק מלצוד שם כיון דהפקר הוא, ועל הדרך הזה הוא מה שאמרו (שם) בבר מבואה דאוקים רחיא ואתא בר מבואה אחרנא דאוקים גביה, שאם הוא בן מבוי אחר מעכב על ידו שזה כעין מקח וממכר הוא והרי יכול הלה לילך לבקש פרנסתו במבואות אחרים ולא יפסיד לזה שמהפך כאן, אבל לשכנו אינו כופהו דכיון שהלה דר במבוי זה אין מלאכתו מזדמנת לו יפה במקום אחר כמו בכאן ואית ליה פסידא והוי כהפקר, והא דאמרין בפרק הניזקין עני המנקף בראש הזית מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום אף על גב דהוי

הפקר, שאני התם דכיון שטרח בהן וחבטן ונקפן כדרך שבני אדם עושין סמכא דעתיה עליהו מה שאין כן בנפל לו עליה או פירש טליתו עליה שלא טרח בה ולא עשה כדרך מי שרוצה לזכות בה ולא זכה בה, וזו שיטתו של רבינו תם ז"ל והיא הנכונה.

10. רא"ש מסכת קידושין פרק ג סימן ב

רב גידל הוה מהפך בארעא למיזבן יתה אזל רבי אבא זבנה אזל רב גידל קבליה לר' זירא אזל ר' זירא קבליה לר' יצחק נפחא אמר ליה המתן עד שיעלה אצלנו לרגל כי סליק אשכחיה א"ל עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה מהו אמר ליה נקרא רשע ומר מ"ט עבד הכי א"ל לא הוה ידענא השתא נמי ניתביה ניהליה מר א"ל זבוני לא מזבנינה לה דארעא קמייתא היא ולא מסמנא מילתא דאמר מר המוכר נכסיו הראשונים אינו רואה סימן ברכה לעולם אי בעי (ליה) במתנה נישקליה רב גידל לא נחית לה דכתיב ושונא מתנות יחיה [ר' אבא לא נחית לה משום דהפיך בה רב גידל] לא מר נחית לה ולא מר נחית לה ומיתקריא ארעא דרבנן. עני המהפך בחררה פרש"י חררה של הפקר וקשה לר"ת מהא דתנן במס' פאה ומייתי לה בפ"ק דב"מ (דף י א) גבי פאה נפל עליה פירש טליתו עליה מעבירין אותה ממנו דמשמע דאותו שנטלה לא מיקרי רשע ונראה לרבינו תם ז"ל דבהפקר ומציאה לא מיקרי רשע לפי שאינה מצויה בכל מקום וכל הזריו לקדום ולזכות בה מותר ודוקא במכר או שכירות שיכול למצוא לקנות או להשתכר במקום אחר כי הך עובדא דרב גידל והיינו נמי עני המהפך בחררה שממציא עצמו אצל בעל הבית לעובדו כדי שיתן לו לפעמים חררה כי זה יכול למצוא גם הוא במקום אחר ובכי האי גוונא אמרינן (ב"מ דף קח ב) גבי דינא דבר מצרא שתקנו במכר ולא במתנה והא דאמרינן בפ' חזקת הבתים (דף נד ב) בנכסי העובדי כוכבים הרי הן כמדבר וכל המחזיק בהן זכה בהן משום דעובד כוכבים כי מטו זוזי לידיה אסתלק וישראל לא קני עד דמטא שטרא לידיה ופסק רשב"ם נהי דזכה המחזיק מכל מקום רשע מיקרי כמו עני המהפך בחררה ורבינו תם אומר דאפילו רשע לא איקרי בדבר של הפקר כדפרישית והא דאמרינן בפרק לא יחפור (דף כא ב) מרחיקין מצודת הדג מן הדג ופירש"י שארב דג אחד לצודו שהדייגים הבאים לפרוש מצודותיהם מרחיקים אותה כמלא ריצת הדג אף על גב דהוי דבר של הפקר יש לחלק משום דדמי ליורד לאומנתו של חבירו כדקאמר התם גבי בר מבואה דאוקי ריחיא וכו' דא"ל קא פסקת לחיותאי ועני המנקף בראש הזית דאמר' בפרק הניזקין (דף נט ב) מה שתחתיו גזל מפני דרכי שלום שאני התם שטרח בהם העני להפילם לארץ וסמכה דעתיה עלייהו:

11. ר"ן כד. בדפי הריף ד"ה רב גידל

ומכל מקום עשיר המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו אינו נקרא רשע לפי שהעשיר מצוי לו לחם בביתו [או] ליקח משכנו ואף על גב דהאי עובדא דרב גידל מוכח דבעשיר הבא ליקח שייך נמי [דין] עני המהפך בחררה הני מילי במקח קרקעות לפי שאין הקרקעות מצויים ליקח.

12. סמ"ע על שולחן ערוך חושן משפט סימן רלז סעיף א

כיון שאינו [ההפקר והמתנה] דבר המצוי. משא"כ כשכא לקנות דבר דיכול להשתדל לקנותו גם במקום אחר, אף שיהיה לו טירחא בזה. והחולקים סבירא להו דאף במתנה והפקר נקרא רשע, דכיון דזה כבר בא ליקחנו ולקבלו ה"ז השני כנוטל במה שכבר זכה בו הראשון. ועיין פרישה, שם כתבתי טעם שתי הדעות, דמר מדמה זה לפאה שהיא הפקר ובא אחד ונפל עליה, דתנן [פאה פ"ד מ"ג] דהרשות להשני לבוא ולדחותו ממנו כל זמן שלא נטלו בידו, ומר מחלק דשאני פאה דכל עניים מהדרים אחריה לזכות בה, משא"כ דבר הפקר ומתנה דבא לפרקים ואין יודעים שימצא שיהדרו אחריה:

האם חייב להחזיר המקח או שרק נקרא רשע בדין עני המהפך בחררה

13. חידושי הרמב"ן מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב

ושמענו שדעתו של ר"ת ז"ל לומר שכל מקום שנקרא רשע בית דין מחייבין אותו להחזיר הדמים + תיבת הדמים ליתא בחידושי הר"ן + ולא מסתבר דאי הכי התם אמאי אמרינן (קידושין שם) לא מר נחית לה ולא מר נחית לה משום דנכסים ראשונים נינהו, הרי מן הדין היה חייב להחזירה, והרב ר' שמואל ז"ל שכתב ומיהו רשע מיקרי אמר שאינו חייב להחזיר דמים ללוקח ראשון. אבל מצאתי לרבינו האי גאון ז"ל שכתב בספר המקח בשער י"ד דחייב לאהדורי דמי, ונראין הדברים כיון דמשום זוזי דהאי מסתלק גוי ומשתרשי ליה הני זוזי ללוקח שני מחייבין אותו להחזיר מעות ללוקח ראשון, ומיהו אחריותו על הגוי שהוא המוכר ולא על ישראל זה, אבל בהנך שארא בכללה לא מחייב להחזיר דמים כלל שכיון שעדיין לא זכה בה אין מחייבין אותו כדאמרן. ויש לדקדק אי גוי כיון דשקיל דמי מסתלק אם חזר וכתב אחר כך שטר היאך יקנה לוקח ראשון, ואם שמא לעולם לא קנה עד שיכתוב שטר קודם שיתן כסף.

14. חידושי הריטב"א מסכת קידושין דף נט עמוד א

...ומיהו מה שכתב הוא ז"ל דכל היכא שנקרא רשע בית דין מחייבין אותו להחזיר הדמים, הא ליתא, דאם כן היכי אמרינן בשמעתין לא מר נחית לה ולא מר נחית לה משום דנכסים הראשונים נינהו + א"ה, בנמוקי יוסף העתיק משום דארעא קמייתא היא לו. + הרי מן הדין חייב להחזירה, אלא ודאי דרשע מיקרי אבל אינו חייב בכלום לראשון, וכן בההיא דישאל שלקח שדה מן הגוי ובא ישראל אחר והחזיק בה זכה בה אין לו לתת דמים כלל ללוקח ראשון, כיון שמן ההפקר זכה וקמא אפסיד אנפשיה דיהב זוזי לגוי מקמי דלימטי שטרא לידיה או דלא אתני דליקני בכספא, וכדכתיבנא בדוכתה מפי רבינו נר"ו.

15. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב

הרי הן כמדובר - הפקר כדמפרש לקמן שאם קדם ישראל אחר והחזיק במ קנה כאילו הן נכסי הגר שמת ויש מפרשין דמעות מיהא יחזיר ללוקח ראשון ולי אין נראה כלל דא"כ מאי הרי הן כמדובר אלא זכה בהן לגמרי ואם יכול לוקח ראשון לדון עם העובד כוכבי' ולהוציא ממנו מעותיו יעשה ואם לאו יפסיד ומיהו נראה בעיני דהאי שני רשע מיקרי דכיון דיהב לוקח ראשון זוזי לא גרע מעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה דמיקרי רשע ההוא אחר

16. שו"ת חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן עט

וכ' מהרי"ט בקידושין מנ"ל לחכמים לקרות רשע ולא רק עבריין ככל העובר על דברי חכמים אבל להכריז עליו רשע לא מצינו והעלה ז"ל מדאמרי' ס"פ הנשרפי' ואת אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חברו וכתל' בתרי' צדקת הצדיק עליו תהי' ורשעת הרשע עליו תהי' ש"מ רשע מקרי אע"ג דהתם ביורד לאומנות דפסיק להרות' דחמיר טפי מ"מ התם באומנות של הפקר ומהפך בחררה של שכירו' שוים הם כדמוכח מדברי תוספ' ותרומ' רשע מקרי עכ"ד

דין מהפך בחררה כאשר לא מוצא לקנות בזול במחיר זה

17. חידושי הרמב"ן מסכת בבא בתרא דף נד עמוד ב

נכסי הגוי הרי הן כמדובר. פירש הרב רבי שמואל ז"ל אבל נקרא רשע כי הא דגרסינן בפ' האומר שבקדושין (נ"ט א') עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו אמר ליה נקרא רשע. ויש מקשים מדאמרינן בפ' שנים אוחזין (י' א') ראה את המציאה ונפל לו עליה ובא אחר והחזיק בה זה שהחזיק בה זכה בה, ואייתנין נמי התם הא דתנן במסכת פיאה נטל מקצת פיאה וזרק לו על השאר פירס טליתו עליה מעבירין אותה הימנו והני מהפכין בחררה הם, ובפ' שור שנגח את הפרה (מ"ט ב') נמי משכנונו של גר ביד ישראל וכו' ובא ישראל אחר והחזיק בה קנה כנגד מעותיו וזה קנה את השאר. ופריק ר"ת ז"ל כולהו לא קשיאן, דכי אמרינן במס' קדושין נקרא רשע במהפך בה ללוקחה ובא אחר ולקחה שאם לא לקח זו ימצא אחרת ליקח ואם לא מצא אין הפסדו מרובה, אבל בדבר של הפקר דקא זכי לנפשיה לא מיקרי רשע דלא משכח אחריו וחייו קודמין, כלומר רווחא דידיה עדיפא, מה שאין כן במכר, ואפילו לקח בפחות מכדי דמיו הואיל ומכר הוא אין לחלוק, והא דאמרינן בפ' לא יחפור (כ"א ב') מרחיקין מצודת הדג מן הדג כמלא ריצת הדג, שאני דגים דיהבי סיארא, וכדברי המפרש שמאחר שנצודו ברשותו של זה יוצאין מתוכה למזונות אחרים, אבל בנכסי הגוי אם לא עכשיו אימתי ימצא שהרי מן ההפקר הוא זוכה.

אבל רש"י ז"ל פירש שם עני המהפך בחררה לזכות בה מן ההפקר או שיתננה לו בעל הבית, וכן נראה ממה שאמרו עני, ועוד שאין בדברי ר"ת ז"ל טעם כעיקר. והנך פירכי לא קשיאן, דבמציאה לא היה יודע אותה שיהפוך בה ולא על ידי טרחו באה ואף על פי שהפיל עצמו עליה זה זכה בה, ואם אין טעם זה מספיק אומר לך שנקרא רשע והתם דינא קאמרינן, ומה שאמרו לענין פיאה מעבירין אותה הימנו, מפני שכל העניים מהפכין כמותו אחר הפיאות ולא הוא בלבד מחזור אחריה. ומשכנונו של גר ביד ישראל לא הפך אחריו לקנות גופו לפיכך קנה האחר.

18. רמ"א חו"מ רלז סעיף א

וכן אם קונה דבר אחד ובא חבירו ויכול לקנותו בזול שאינו מוצא לקנותו כך במקום אחר, הוי כמו מציאה ויכול לקנותו כל זמן שלא זכה בו הקונה (תשובת מהרד"ך בית ל"א /כ"ז/)

19. ש"ך על שולחן ערוך חושן משפט סימן רלז סעיף א

ויכול לקנותו בזול כו' - אבל הרמב"ן בחידושו פ' חזקת גבי נכסי עכו"ם ה"ה כמדובר כתב ואפי' לקח בפחות מכדי דמיו הואיל ומכר הוא אין לחלק:

דין עני המהפך בחררה כאשר טרם פסקו דמים

20. תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף עג עמוד ב

רב מרי בר רחל משכן ליה ההוא נכרי ביתא, הדר זבנה לרבא. נטר תריסר ירחי שתא, שקל אגר ביתא אמטי ליה לרבא, אמר ליה: האי דלא אמטאי למר אגר ביתא עד האינדא דסתם משכנתא שתא, אי בעי נכרי לסלקי לא הוה מצי מסלק לי, השתא לשקול מר אגר ביתא. אמר ליה: אי הוה ידענא דהוה ממושכן ליה למר לא הוה זביננא ליה. השתא כדיניהם עבדינן לך, כל אימת דלא מסלקי בזוזי לא שקיל אגר ביתא, אנא נמי לא שקילנא מינך אגר ביתא עד דמסלקנא לך בזוזי. א

21. תוספות בבא בתרא כא. ד"ה מרחיקין מצודת הדג

... וקשה לרשב"א מהא דאמר באיזהו נשך (ב"מ דף עג): רב מרי בר רחל משכן ליה ההוא נכרי ביתא אזל רבא וזבניה נטר תריסר ירחי שתא שקל אגר ביתא אמטייה לרבא א"ל האי דלא מטאי לה למר אגר ביתא עד השתא דאמר מר סתם משכנתא שתא ולא מצי נכרי לסלוקי והשתא כיון שקדמה חזקת רב מרי לחזקת רבא א"כ זכה בה רב מרי דנכסי הכענני הרי הן כמדובר ואי מקרי רשע אתי שפיר דלא

היה רוצה לזכות בה אבל לפירוש ר"ת דאפילו רשע לא מיקרי אמאי לא זכה בה רב מרי כיון דהיתר גמור הוא ושמא לפני משורת הדין עבד ולריב"א נראה דחזקת רב מרי לא היתה אלא בתורת משכון ורבא קנה ממנו בשטר וזכה בה ואחר כך נתן מעות [וע"ע תוספות קדושין נט. ד"ה עני המהפך וכו' ותוס' ב"מ עג: סוף ד"ה נטר].

22. בית הבחירה למאירי מסכת קידושין דף נח עמוד ב

לא סוף דבר בשנתן לו חברו מעות לקנות לו וקנה לעצמו שהוא מנהג רמאות אלא אף כל שראה חברו מחזר באיזה דבר לקנותו והוא מקדמו בסתר ולוקחה הרי זה רמאות וכן אם ראהו מהפך ומחזר בחררה לזכות בה מן ההפקר או להיות בעל הבית נותנה לו והוא מעביר לו את הדרך ומקדמו הרי זה רמאות ומדת חסידים ותלמידי חכמים לכל שאירע להם כך שיחזירה שני לראשון ואם היה זה שמחזר אחריה תחלה עני הרי זה שאינו רוצה להחזירה לו נקרא רשע ולא עול אלא שבזו אפילו לא היה זה יודע שחברו העני מחזר אחריה ראוי לו שיחזירה לו ומעשה היה ברב גידל שהיה מחזר בקרקע לקנותו והלך ר' אבא ולקחה וקבל עליו לר' זירא ור' זירא לר' יצחק נפחא ואמר לו המתן עד שיעלה אצלנו לרגל כשעלה אמר לו עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו מאי אמר ליה ומר מאי טעמא עביד הכי אמר ליה לא הוה ידענא אמר ליה השתא מיהא לותבה מר ניהליה אמר ליה זבוני לא מזבנינא לה דארעא קמיתא היא ולא מיסתייעא מילתא דאמר מר המוכר נכסיו הראשונים אינו רואה סימן ברכה לעולם אי בעי במתנה נישקלה רב גדל לא נחית לה דכתוב שונא מתנות יחיה ר' אבא לא נחית לה משום שהוא מהפך בה רב גדל לאו מר נחית לה ולא מר נחית לה ומיקריא ארעא דרבנן ר"ל שעשאוהו הפקר לתלמידים לטייל בה וכן ראוי להזהר שלא לסבב ליקרה ולעלותה והוא שאמרו בתלמוד המערב האומר לחברו צא וקח לי מקח פלוני והלך ולקחו לעצמו הרי זה זריז ונשכר אלא שנהג מנהג רמאות ר' זעירא מיקל לאהן דחמי לחבריה זבין זביניה ומעלה ליה עלוי ר' בון בר זעירא אומר אף לעושה חבלה רבנן קרין עלוי למס מרעהו חסד:

23. בית יוסף חושן משפט סימן רלז

כתב המרדכי פרק חזקת (ב"ב ס' תקנא) בשם הר"מ (ד"ק ס' רעז) שאם ישראל מחזר לקנות וקדם ישראל אחר וקנה אינו נקרא רשע ולא שייך עני המהפך בחררה אלא אם כן שהישראל ראשון גמר פיסוק הדמים עם הגוי ולא היו חסרים רק כתיבת השטר ולהעלות בערכאות שלהם ולברר המקח וכי האי גוונא אם קדם שמעון והלך לקנותו נקרא רשע אבל אם לא גמר ראובן עם הגוי ודחק אותו שמא יוזיל לו הגוי וקדם שמעון וקנאו לא מיקרי עני המהפך בחררה ובלוקח מישראל נמי לא מיקרי מהפך בחררה אלא היכא דגמרו הפיסוק כבר הלוקח והמוכר ונתרצו זה לזה ולא היו חסרים רק הקנין והלך זה וקנאה או באותם דמים או הוסיף דמים אז נקרא רשע אבל אם המוכר אינו רוצה למכרה בכך והלך אחר וקנאה לאו רשע הוא: כתב המרדכי פרק קמא דמציעא (ס' רלה) על דברי רבינו תם וכן כתב רבינו מאיר (ד"ק ס' רעו) ראובן שהיה מהפך בקרקע של גוי על המצר של שמעון וקדם שמעון וקנה דלא מיקרי רשע דהוי כמו מציאה דלאו כל שעתא איתרמי ליה לקנות קרקע על המצר שלו:

24. ערוך השולחן חושן משפט סימן רלז סעיף א

אמרו חז"ל [קדושין נ"ט א] עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלו נקרא רשע ומה שעשה עשוי אם אין מחזירה מעצמו ואין ב"ד כופין אותו על זה ועובר על לאו דדברי קבלה דאסמכוה רבנן על קרא ביחזקאל שלא ירד לאומנות לחבירו ויש מרבתינו שאומרים שאין דין זה רק במחזר אחר דבר לקנותו או לשכרו בין קרקע בין מטלטלין וה"ה אם בא להשכיר א"ע לאחד או להשכיר ביתו ושדהו וכל כיוצא בזה דלמה לו לירד לשל חבירו והרי ימצא זה במקום אחר אבל אם אחד בא לזכות בהפקר או לקבל מתנה מאחד ובא אחר וקדמו אינו נקרא רשע כיון שאין זה דבר המצוי לו במקום אחר ויש מרבתינו דלא ס"ל חילוק זה ובכל דבר נקרא רשע וכתב רבינו הרמ"א דסברא ראשונה נראה עיקר ולדעה זו אם בא אחד לקנות קרקע על מצר חבירו במקום שאין שם דינא דבר מצרא כמו בקונה מאשה וכיוצא בזה שנתבאר בס' קע"ה יכול בעל המצר לקדמו ולקנותה ולא מקרי רשע דזהו כעין מציאה דטוב לו לאדם שיהיו שדותיו ובתיו זה אצל זה וכן אם אחד עומד לקנות דבר בזול הוי כמציאה ויוכל אחר לקדמו ולקנותו כל זמן שהראשון לא זכה בו עדיין וי"א דלא פלוג רבנן במכר [ש"ך] ואסור לקנות וכן עיקר דכן משמע בירושלמי שם ועוד מבואר שם דכשאחד עומד על המקח לקנות אסור לו לאחר לעמוד על מקח זה כל זמן שהראשון מרוצה לקנותה וקללו מי שעושה כן לכן צריך האדם ליזהר בזה ומשמע שם אפילו אם לא היה עדיין פסיקת דמים ביניהם ורבינו הרמ"א כתב דכל זה לא מיירי אלא כשכבר פסקו הדמים שביניהם ואין מחוסרין אלא קנין אבל אם מחוסרין עדיין הפסיקה שהמוכר רוצה בכך והקונה רוצה יותר בזול מותר לאחר לקנותו בין שהמוכר ישראל או לאו עכ"ל וזהו בעניני מסחר אקראי אבל בשוק שהרבה קונים והרבה מוכרים נמצאים תמיד כשאחד עומד על המקח אסור לאחר לילך על מקח זה כל זמן שהראשון עומד עליו אף כשלא פסק המקח עדיין כמ"ש הירושלמי [נ"ל] וכן המנהג בהרבה מקומות שכשאחד עומד בשוק לקנות דבר לא יסיגנו אחר ומנהג יפה הוא מדינא וראויים לברכה ובפרישה כתב שבימיו פסקו בזה שהוא הסגת גבול:

25. פרישה חושן משפט סימן רלז

המחזר אחר כו'. דבר זה בקידושין ריש פרק האומר רב גידל הוה מהפך בהווא ארעא כו' עד עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה נקרא רשע והנה מדאמרין עני המהפך בחררה שהיא מטלטלין ועובדא דרב גידל בקרקע משום הכי כתב רבינו בין קרקע ובין מטלטלין ודקדק וכתב המחזר אחר דבר לקנותו דומיא דהתם דקאמר הוה מהפך דהיינו שעדיין לא קנה קנין גמור. ומיהו כתב המרדכי פרק חזקת דבעינן שכבר גמר הראשון פיסוק הדמים ולא חסרו כי אם הקנין אבל אם עדיין אינם מושוים יחד בפיסוק הדמים לא מקרי האחר רשע אם קדם וקנאם ועתה נוהגין לפסוק אכיוצא בזה שהוא השגת גבול. ולכאורה נראה לחלק דכשבא אחד לקנות דבר מהשני ומחולקים בפיסוק

הדמים זה אומר קחהו בששה וזה אומר תנהו דרך משל בארבעה ומתעסקים בפסוקו זה להוסיף וזה לגרוע ולולא שבא השלישי היו מושווים נפשם זהו מיקרי ג"כ השגת גבול והא דאמרו שאינו נקרא השגת גבול עד שיהיו מושווים בפסוק היינו כשהלוקח הלך מהמוכר ואמר לא אתן יותר מזה.

26. שולחן ערוך חושן משפט סימן רלז סעיף א

המחזיר אחר דבר לקנותו או לשכרו, בין קרקע בין מטלטלים, ובא אחר וקנאו, נקרא רשע. והוא הדין לרוצה להשכיר עצמו אצל אחר. וי"א שאם בא לזכות בהפקר או לקבל מתנה מאחר, ובא אחר וקדמו, אינו נקרא רשע, כיון שאינו דבר המצוי לו במקום אחר. והקונה קרקע על מצר חבירו, אע"פ שאין בה משום דינא דבר מצרא יכול בעל מצר (לקדמו) לקנותה, ולא מקרי רשע, דהוי כמציאיה (ב"י בשם מרדכי פ"ק דמציעא). וכן אם קונה דבר אחד ובא חבירו ויוכל לקנותו בזול שאינו מוצא לקנותו כך במקום אחר, הוי כמו מציאיה ויכול לקנותו כל זמן שלא זכה בו הקונה (תשובת מהרד"ך בית ל"א כ"ז/ז). ויש אומרים דלא שנא. הגה: וסברא הראשונה נראה עיקר. ואפילו לסברא דוקא בעני, אבל בעשיר לא, אם לא (בדבר) שאינו מצוי דאז אפילו בעשיר מקרי רשע (ר"ן שם בשם הרמב"ן פ' האומר בקידושין). ועיין לעיל סימן קנ"ו סעיף ה'. וכל זה לא מיירי אלא כשכבר פסקו הדמים שביניהם, ואין מחוסרין אלא הקנין. אבל אם מחוסרין עדיין הפסיקה, שהמוכר רוצה בכך והקונה רוצה יותר בזול, מותר לאחר לקנותו, בין אם המוכר עובד כוכבים או ישראל (ב"י בשם מרדכי פ' חזקת). ויש מי שכתב שהוא חרם ר"ג שלא להסיג גבול בשכירות בתים מן עו"כ, והוא הדין במקום שנהגו לשכור ההלוואה מן העובד כוכבים (מהר"ם פאדו"ה סימן מ"א).

דין עני המהפך בחררה כאשר הקונה לא ידע שהראשון היפך אחריה

27. שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק א סימן ס

הנה בדבר מה שאחד היה אצלך בדבר לשכור אותך ללמוד איזה שעות עם תלמידים אחדים בימי הקיץ ואתה חשבת שהוא צריך ליתן לך תשובה בדבר גמר השכירות והוא חשב שאתה צריך ליתן לו תשובה ולכן הלך ושכר את חברך ואתה טוען שחברך אסור להשכיר עצמו מדין מהפך בחררה וחברך טוען שלא ידע שאתה רצית להשתכר אף שידע שדבר עמך בזה אבל חשב מכיון שבא אח"כ אצלו לשכור ודאי השבת לו שאינך רוצה. ושניכם רוצים לידע דעת.

הנה בש"ע חו"מ סימן רל"ז לא הוזכר חלוק בין ידע השני שהראשון החזיר אחר הדבר לקנותה או להשכיר עצמו או לא ידע דסתמא נאמר הדין, משמע שאף בלא ידע יש עליו חיוב אם אינו רוצה להקרא רשע להחזיר ולמוכרו להראשון ולמסור השכירות להראשון. וכן מפורש בקידושין דף נ"ט שר' אבא לא הוה ידע דרב גידל הוה מהפך בההיא ארעא ומ"מ א"ל ר' יצחק נפחא השתא נמי ניתבה ניהליה מר אלמא דאפילו בלא ידע אם לא יהבה לרב גידל נקרא רשע. ואף שיש קצת להקשות אם היה אסור מדינא לר' אבא להחזיק הקרקע איך לא קבל המעות ונגרם ע"י זה שר' גידל לא נחית לה ולא נתקן כלום, דהא האיסור הוא כדי שתהיה השדה לר' גידל והרי כיון שר' גידל אינו רוצה במתנה ולא נחית לה היה לו לר' אבא בשביל זה ליקח המעות אף שלא מסמנא מלתא, אלא משמע קצת דמדינא כיון שלא ידע לא היה מחוייב להחזירה לרב גידל אלא מצד מדת חסידות ולכן לא היה מחוייב בשביל מדת חסידות לותר על מה שלא מסמנא מלתא דהא נחשב כהפסד, ומה שלא נחית לה כיון שאינו מחוייב להפסיד בשביל זה אולי חשש שאם נחית לה לא יאמינו לו שלא ידע ויחשדוהו שעשה איסור. נראה דאינו כלום מדת חסידות לא היה תובע ר' יצחק נפחא מר' אבא ולומר לו השתא נמי ניתבה ניהליה מר אלא משמע דמדינא הוא שאף בלא ידע הוי האיסור אם ישאר בהקרקע שהפך בה ר' גידל. ול"ד למה שאיתא בב"מ דף פ"ג בהנהו שקולאי דתברו לרבב"ח חביתא דחמרא ואמר לו רב שיתן להו גלימיהו וגם אגרייהו מצד וארחות צדיקים תשמור, דשם נראה דהוא מדין כופין על הצדקה כיון שהיו עניים ולא היה להם מה לאכול שלכן כפהו באמירתו שמחוייב למחול להם תביעתו מה שחייבים לו השקולאי על הפשיעה שלא נזהרו בשמירתם וממילא מחוייב להם אגרייהו. ומטעם זה לא היה יכול רבב"ח לומר שמדין צדקה אין מוטלין עליו יותר מעל כל בני העיר, דהחויב עליו היה למחול תביעתו שבני העיר אין מחוייבין מדין צדקה ליתן להם מעות שישלמו לו וממילא היה מוטל זה רק עליו... עכ"פ ממה שא"ר יצחק נפחא דניתבה ניהליה הוא מדינא שלא יהיה רשע, וחזינן שהוא נקרא רשע אף בלא ידע אם לא יהבה ניהליה, ואף שלמעשה לא לקחה ר' גידל מ"מ נסתלק האיסור מר' אבא כיון שהיה ר' גידל יכול לקבלה ורק בשביל מדת חסידות דשונא מתנות יחיה לא רצה לקבל לא היה יכול בשביל זה למנוע סלוק האיסור מר' אבא. ולכן סתמו הפוסקים שאסור מדין מהפך בחררה ולא חלקו בין ידע ללא ידע משום דאף בלא ידע הוא מדינא. לכן טענה זו דלא ידע אינה טענה... אך יש לדון בזה אם לא אפשר להשתכר אצל אחרים שאולי יש לדון כהפקר ומתנה שפליגי הראשונים והרמ"א כתב שם וסברא הראשונה נראה עיקר שאין בכזה דין מהפך בחררה כיון שאינו יכול למצא במקום אחר. אבל הוא רק כשמלאכה אחרת לא יעשה בשום אופן שייך לומר שאם בעיר זו ליכא מקום למצא להשתכר לתלמידים אחרים הוא כהפקר ומתנה, אבל אם גם מלאכה אחרת היה עושה הוא כסתם פעולה שיש בזה משום מהפך בחררה. ודבר זה לא ידוע לי ואתה וחברך ששניכם הם יראי ה' תבררו בין עצמכם לדון בזה.

28. ערוך השולחן חושן משפט רלז סעיף ב

אם האחר היה שוגג שלא ידע שהראשון מהפך בדבר זה לקנותה וקנאה אינו רשע ומדת חסידות הוא להניחה לפני הראשון גם בכה"ג [שם בגמ'] וי"א דמהפך בדבר ובא אחר ונטלו ובא שלישי ונטלו מהשני דלא מקרי השלישי רשע אפילו כשעשה במזיד:

29. שו"ת ציץ אליעזר חלק ז סימן מה - קונ' אורחות המשפטים פרק ט

... כן אין לבוא בנידוננו בטענה של עני המהפך בחררה, כי לא התברר שהנתבע ידע שהתובע מחזר אחר זה, והנתבע טען במפורש שלא ידע כלל מזה, וכי אדרבא התובע אמר לו שלא רצה לקנות במחיר גבוה כזה שקנה הוא. ודבר זה פוטר אותנו אפילו מלהכנס לדיון ממה שנפסק בחו"מ ס' רל"ז סעי' א' דאם קונה דבר אחד ובא חבירו ויכול לקנותו בזול שאינו מוצא לקנותו כך במקום אחר הוי כמו מציאה ויכול לקנותו כל זמן שלא זכה בו הקונה, וכן מהנפסק שם דאם מחסרין עדיין הפסיקה שהמוכר רוצה בכך והקונה רוצה יותר בזול מותר לאחר לקנותו ע"ש, ובנידוננו היו שני הדברים יחד לטובת הנתבע, הוא טוען שבמקו"א לא היה יכול לקנות כ"כ בזול ומציאה היא שהזדמנה לו, וגם התברר שעכ"פ גם לפי טענותיו של התובע - מחוסר היה עדיין הפסיקה בינו לבין המוכר שהמוכר רצה בכך והוא בכך, ורק ברגע האחרון לאחר שהיה למוכר קונה בצורת הנתבע שהסכים לסכום שהוצע לו חזר גם הוא ואמר שמסכים ג"כ לשלם במחיר כזה. וגם מבלעדי כל זה ג"כ אין בזה בכלל דינא דעני המהפך בחררה בהיות שלא התברר שהתובע היה מחזר ע"ז וכנ"ל.

דין מורה ומלמד בסוגיית המהפך בחררה

30. תוספות מסכת קידושין דף נט עמוד א

... ומכאן נראה למהר"ר יצחק שאסור למלמד להשכיר עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר בביתו כל זמן שהמלמד בביתו שמאחר שהוא שכיר שם ילך המלמד במקום אחר להשתכר שם אם לא שיאמר בעה"ב דאין רצונו לעכב המלמד שלו אבל אם שכר בעה"ב מלמד אחד יכול בע"ה אחר לשכור אותו מלמד עצמו ואינו יכול לומר לו הבעה"ב לך ושכור מלמד אחר דנימא ליה אין רצוני אלא לזה שהרי כמדומה לי שזה ילמוד בני יפה ממלמד אחר.

31. פני יהושע מסכת קידושין דף נט עמוד א

בא"ד ומכאן נראה לר"י שאסור למלמד להשכיר עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר בביתו וכו'. והקשה בספר עצמות יוסף כיון דמדמה ליה לעני המהפך בחררה א"כ מאי איריא שהמלמד בביתו, אפילו אם לא שכרו עדיין אלא שמחזר כדי לשוכרו נמי הוי איסורא. ונראה לי דשאני מלמד דאע"ג שמחזר להשכיר עצמו לבעל הבית אפ"ה לא סמכא דעתיה שהרי אם ימצא מלמד יותר הגון ודאי יכול לחזור ואפילו מחוסר אמנה לית ביה ואדרבא קנאת סופרים תרבה חכמה כדאיתא פרק לא יחפור [ב"ב דף כ"ב ע"א] ומהתם גופא מוכח דלא שייך כ"כ כה"ג משום עני המהפך בחררה דאפילו לכתחלה מסלקינן ליה היכא דאיכא דעדיף מיניה. מיהו היכא שהוא כבר אצל הבעל הבית ונתרצה עמו והאי מלמד בתרא לא עדיף מקמא בהא נראה להדיא דאיכא איסורא, כן נראה לי:

32. ערוך השולחן חו"מ סימן רלז סעיף ה

אסור למלמד להשכיר עצמו לבעה"ב שיש לו מלמד אחר בביתו אם לא שיאמר הבעה"ב אין רצוני לעכב המלמד שלי אבל אם בעה"ב שכר מלמד אחד יכול בעה"ב אחר לשכור אותו מלמד עצמו ואינו יכול לומר לו לך ושכור מלמד אחר דיכול לומר שזה ילמד עם בני בטוב יותר ממלמד אחר [תוס' שם ד"ה עני] ואין שייך בזה מהפך בחררה דאין זה דבר שבממון אלא דבר מצוה ואין הטעם משום דבר שאינו מצוי [נ"ל] ואם כבר עשה הבעה"ב הראשון קנין עם המלמד ודאי שאינו מועיל חזרה [נה"מ] ואסור לאחר לשכרו דהוא כקנוי לראשון ואין זה קנין דברים דהמלמד הקנה לו גופו [נ"ל]:

מקורות נוספים להרחבה

- תחומין כב- זכות קדימה בין קונים- הרב יצחק צבי אושינסקי- במאמר זה מבאר המחבר את עקרונות דין עני המהפך בחררה מתוך מקרה מסוים אשר הגיע לפתחו של בית הדין
- תחומין יב- גזל זמן קפיצה לראש התור- הרב איתמר ורהפטינג- במאמר זה מבאר המחבר את האיסורים הכרוכים בעקיפת תור, בין השאר דן בעקרונות דין מהפך בחררה בהקשרו לסוגיה זו
- פתחי חושן פרק ט סעיפים יב- טז- בסעיפים אלו מסכם המחבר את פרטי הדין הלכה למעשה בסוגיית עני המהפך בחררה.